

ks. Stanisław Labendowicz

Metody kontroli i oceny w katechezie

Ocenianie to jeden z istotnych elementów pracy pedagogicznej oraz ważne ogniwo procesu dydaktycznego katechezy. Ma ono ukazać, w jakim stopniu osiągnięcia danego ucznia i nauczyciela odpowiadają założonym celom edukacyjnym. Nie należy ono do czynności łatwych. Wymaga od katechety dużego doświadczenia, a przy tym musi być oparte na systematycznej pracy z uczniami. Ponadto ocenianie osiągnięć wymaga określenia wymagań programowych oraz znajomości uczniów¹. Trudność oceniania wiąże się z tym, że wystawiane oceny (stopnie) tylko wówczas mają wartość pedagogiczną, gdy są słuszne zarówno z punktu widzenia wymagań społecznych, jak ze stanowiska nauczyciela oraz ze stanowiska uczniów². Na ocenę w katechezie patrzy się w pewnym szczególnym aspekcie, bowiem celem katechizacji jest „osiągnięcie dojrzałości chrześcijańskiej przez poznanie nauki Chrystusa” (CT 5), a więc przekaz żywej wiary, a nie tylko przekaz wiedzy³. „Jednak wiedza jest potrzebna, aby wiara była rozumna i żywa, chociaż nie utożsamia się jej z celami katechizacji. Wiedzę w tym wypadku religijną, służącą rozwijaniu

wiary można mierzyć i oceniać, ale za wiarę nie da się postawić stopnia, gdyż jest to tajemnicza relacja między Bogiem a człowiekiem”⁴.

Ocenianie jest trudne także ze względu na wielość czynników, które składają się na obiektywną i sprawiedliwą ocenę uczniów. Istnieje przecież realne niebezpieczeństwo, że zbyt subiektywna i niesprawiedliwa ocena może zniechęcić katechizowanych nie tylko do nauki i do katechety ale nawet do Pana Boga. Według *Dyrektorium Katechetycznego Kościoła Katolickiego w Polsce*: „podstawą wystawienia oceny szkolnej w nauczaniu religii jest wiedza ucznia, jego umiejętności, a także aktywność, pilność i sumienność” (DKKKwP 83). Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski podkreśla, że dzięki ocenianiu na religii można: systematycznie informować ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych oraz o postępach w tym zakresie; udzielać uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu jego rozwoju; motywować ucznia do dalszych postępów w nauce; dostarczać rodzicom (prawnym opiekunom) i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce oraz o specjalnych uzdolnieniach ucznia.

¹ Por. J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 218.

² Por. W. Okoń, *Proces nauczania*, Warszawa 1961, s. 238.

³ Por. P. Jeliński, *Trudności w ocenianiu*, „Ład” 11 (1993) nr 22, s. 3.

⁴ S. Kulpaczyński, *Katecheci uczą się oceniać katechizowanych*, Lublin 1998, s. 70.

Ocenianie na katechezie umożliwia również katechecie doskonalenie organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej⁵.

Formy kontroli służą sprawdzaniu postępów i rezultatów pracy ucznia. W. Okoń stwierdza, że kontrola wyników nauczania to ogół zabiegów nauczycieli mających na celu: obserwację, analizę i ocenę postępów w nauce i zachowaniu zarówno pojedynczych uczniów, jak klas i szkół oraz wykorzystanie danych do dalszej optymalizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej; obserwację i ocenę czynności samokontrolnych uczniów i całych klas; informacje uczniów, rodziców lub innych osób odpowiedzialnych za wychowanie o postępach uczniów poprzez rzeczowe oceny, stopnie i świadectwa szkolne. Kontrola jest ważnym elementem procesu nauczania, warunkującym jego skuteczność i efektywność. Spełnia zadania kształcące i kontrolne, informujące i motywujące⁶, a także ważną rolę dydaktyczną i wychowawczą. Mobilizuje uczniów do wysiłku, pozwala im na głębsze przyswojenie wiadomości i umiejętności. W toku sprawdzania wiadomości uczniowie przysłuchują się odpowiedziom kolegów, dzięki czemu rozszerzają, pogłębiają i utrwalają swoje wiadomości. Jednocześnie, nawet sami nie odpowiadając, uzyskują możliwość zorientowania się co do tego, jakie wiadomości opanowali dobrze, a nad czym muszą jeszcze popracować⁷.

Ogniwo kontroli i oceny jest bardzo ważne w procesie nauczania, a przemawiają za nim następujące racje:

1) społeczne;

2) psychologiczne:

– potrzeba orientacji podmiotu w czynionych postępach;

– potrzeba społecznego uznania dla efektów wykonywanej pracy;

– potrzeba stwierdzenia własnych możliwości;

3) pedagogiczne:

– wykrycie braków w poznanym materiale;

– doskonalenie samego procesu nauczania,

– przygotowanie uczniów do rzetelnego wypełniania obowiązków w przyszłości.

Dla pełnej owocności kształcenia konieczna jest kontrola wyników pracy ucznia. Kontrola jest zorganizowaną czynnością, która polega na: badaniu aktualnego i wcześniejszego stanu posiadanej wiedzy; konfrontowaniu aktualnego stanu wiedzy z założonym planem oraz wskazaniu sposobów działania zmierzającego do osiągnięcia postawionego celu. Na katechezie procesu kontroli wiedzy nie można jedynie zamknąć do oceny posiadanej przez ucznia wiedzy. Pod uwagę należy jeszcze wziąć: strukturę zdolnościowo-wyposażeniową ucznia, wkład jego pracy w zdobywanie wiedzy oraz środowisko społeczne. Kontrola jest to jakby bilans wysiłku ucznia, osiągniętych kompetencji i postaw. Właściwa kontrola zapewnia utrwalenie i pogłębienie poznanych treści i przyswojenie poprawnych form działania dydaktycznego ze strony uczniów⁸. Ocenic i skontrolować ucznia można za pomocą różnych metod i form kontroli

⁵ Por. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Zasady oceniania osiągnięć edukacyjnych z religii rzymsko-katolickiej w szkołach*, Warszawa 2008.

⁶ Por. J. Szpet, *Dydaktyka...*, s. 219.

⁷ Por. W. Okoń, *Proces...*, s. 236.

⁸ Por. B. Twardzicki, *Katechetyka formalna w służbie wiary*, Przemyśl 2001, s. 86; W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996, s. 161-162; J. Szpet, *Dydaktyka katechezy...*, s. 216-218.

wiadomości; umiejętności i sprawności uczniów; odpytywania i pisemnych wypracowań; zdolności manualnych, technicznych oraz plastycznych. Potrzebna jest stała i bezpośrednia oraz dokonywana w długim okresie czasu, obserwacja uczniów na katechezie.

1. Definicja i rodzaje metod kontroli i oceny

Metodą kontroli i oceny nazywamy sposób, w jaki nauczyciel realizuje cele i funkcje wyznaczone kontroli w procesie nauczania. Wyróżnia się **dwie grupy form kontroli**:

- organizacyjne,
- dydaktyczne.

Formy organizacyjne dzielą się na:

- indywidualne,
- frontalne (dla całej grupy),
- kondensacyjne (łączenie kontroli frontальной z indywidualnym odpytywaniem poszczególnych uczniów).

W grupie **form dydaktycznych** wyróżniamy:

- bieżące (kontrola odbywa się na każdej lekcji),
- sporadyczne (kontrola w ściśle określonych sytuacjach dydaktycznych jak np. na podsumowanie szerszego tematu, po przerobieniu większych partii materiału czy też pod koniec okresu, półrocza lub roku szkolnego)⁹.

Przy takiej kontroli można zorientować się czy uczniowie posiadają systematyczne i trwałe wiadomości, umiejętności i nawyki. Kontrola taka nie może być jedynie formą egzekwowania wiadomości i umiejętności, ale powinna służyć poznaniu prawidłowości uczenia się, metody pracy umysłowej, poziomu jakości myślenia, zainteresowań i postaw ucznia.

Systematyczna kontrola i ocena nadaje procesowi charakter ciągły. Kontrola przeprowadzana przypadkowo, dowolnie daje mniejsze efekty dydaktyczne. Można wyróżnić następujące **rodzaje kontroli**:

– **kontrola wstępna**. Celem jej jest dokonanie diagnozy wiedzy i umiejętności uczących się w początkowej fazie procesu kształcenia,

– **kontrola bieżąca**. Stawia sobie jako cel sprawdzenie osiągnięć uzyskiwanych w trakcie trwania procesu kształcenia,

– **kontrola końcowa**. Dotyczy ona pewnego etapu kształcenia i winna dać odpowiedź na ile skuteczny okazał się prowadzony proces kształcenia (zdobywanie wiadomości, kształtowanie umiejętności i postaw). Może być przeprowadzona na zakończenie semestru, roku szkolnego,

– **kontrola dystansowa**. Stawia sobie jako cel zbadanie stopnia trwałości przyswojonej wiedzy i nabytych umiejętności. Może być przeprowadzona po pewnym okresie od zakończenia procesu¹⁰.

Można mówić o **konwencjonalnych (tradycyjnych) i technicznych sposobach kontroli**. Do pierwszych można zaliczyć metody: ustne, pisemne, praktyczne, graficzne. Do drugich: testy, szablony, wzorniki, maszyny dydaktyczne i programy komputerowe¹¹.

2. Konwencjonalne (tradycyjne) sposoby kontroli

W katechezie wyróżniamy następujące **tradycyjne metody kontroli i oceny**:

- a) układanie modlitwy według treści przeprowadzonej katechezy;

⁹ Por. J. Szpet, *Dydaktyka...*, s. 228.

¹⁰ Por. tamże.

b) wykonywanie map, rysunków, tabel;

c) odpytywanie ustne – pytania mogą być proste, wymagające pamięciowej reprodukcji zapamiętanego materiału, albo problemowe, czyli takie, które wymagają refleksji intelektualnej;

d) wypracowania pisemne; są stosowane przede wszystkim jako praca domowa (np. charakterystyka ważnej postaci, opis własnych przeżyć, rozwiązanie jakiegoś problemu)¹².

a) Bieżąca kontrola ustna

Kontrola ustna polega na bieżącym sprawdzaniu wiadomości przez nauczyciela poprzez tzw. odpytywanie, rozmowę, opiniowanie wypowiedzi innych, dyskusję (pomiędzy nauczycielem a uczniem, pomiędzy nauczycielem a klasą, uczniów między sobą, uczniów między sobą i nauczycielem)¹³. Dobrze prowadzona kontrola bieżąca pozwala w porę zauważyć, że uczeń nie umie stosować pewnych reguł, nie rozumie pewnych pojęć i zagadnień.

b) Prace pisemne

Kontrola pisemna jest znacznie efektywniejsza od kontroli ustnej. Praca ucznia zostaje udokumentowana i można ją wielokrotnie analizować. Ta metoda kontroli wymaga od ucznia większej samodzielności i lepszego przygotowania oraz umiejętności pisania wypracowań. Kontrola pisemna jest bardziej ekonomiczna jako forma frontalna, wprowadza mniejsze zdenerwowanie, rozwija umiejętność wypowiadania się na piśmie¹⁴. Prace pisemne

dzielimy na **domowe i klasowe** (zwane pospolicie klasówkami, gdy są pisane w zeszytach lub kartkówkami, gdy uczniowie piszą na kartkach). Do prac domowych zaliczamy zadania pisane na określony temat, referaty do opracowania i wygłaszania w klasie, rozwiązania zadań lub ćwiczeń.

c) Posługiwanie się książką

Posługiwanie się książką w procesie kontroli i oceny, a w szczególności Pismem świętym, pozwala sprawdzić umiejętność korzystania z niej, streszczenia, wnioskowania o najważniejszych przesłankach; zaznajamia z dostępnymi materiałami, uczy z nich korzystać, pozwala kontrolować pracę ucznia¹⁵.

d) Ćwiczenia praktyczne

Wykonywanie ćwiczeń praktycznych jest wartościowym, lecz zbyt rzadko stosowanym sposobem sprawdzania wiadomości, umiejętności i nawyków¹⁶. Świadczy o stopniu opanowania treści programowych i umiejętności wykorzystania w praktycznym działaniu. W trakcie ich stosowania uczeń zostaje zobowiązany do wykonania różnych czynności praktycznych. Pomaga to sprawdzić umiejętność stosowania wiadomości w praktyce, i w doskonaleniu nawyków¹⁷.

e) Kontrola graficzna

Kontrola graficzna łączy wypowiedź pisemną z ustną i pozwala poznać stopnie zrozumienia uogólnień oraz umiejętność sporządzania

¹¹ Por. K. Denke, *Ocenianie wiedzy uczniów*, „Życie szkoły” 34 (1979) nr 9, s. 3-9.

¹² Por. R. Lis, *Zagadnienia z katechetyki formalnej*, Lublin 1991, s. 123.

¹³ Por. J. Szpet, *Dydaktyka...*, s. 229.

¹⁴ Por. M. Śnieżyński, *Zarys dydaktyki dialogu*, Kraków 1988, s. 146-147.

¹⁵ Por. J. Szpet, *Dydaktyka...*, s. 230.

¹⁶ Por. W. Okoń, *Proces...*, s. 193.

¹⁷ Por. J. Szpet, *Dydaktyka...*, s. 230.

schematów, wykresów i szkiców. Ta metoda nie tylko obrazuje zdolność myślenia abstrakcyjnego, ale także uczy posługiwać się modelami i schematami, ułatwia rozumnie skomplikowanych zagadnień¹⁸.

f) Obserwacja uczniów w toku ich pracy

Obserwacja uczniów w toku ich pracy dostarcza dodatkowych danych o umiejętności zorganizowania sobie pracy, sposobie zabierania się do niej, pracowitości i samodzielności. Obserwacja pozwala dochodzić do sądów, mających być odpowiedzią na postawione sobie pytanie¹⁹.

3. Techniczne sposoby kontroli (test)

Stosowanie testów w procesie kontroli uczniów ma bardzo wiele plusów, gdyż wymaga orientowania się w całym materiale. Oprócz zalet testy posiadają pewne braki, gdyż mierzą tylko wyniki i nie pozwalają na prześledzenie operacji myślowych, które towarzyszą uczniowi. Testy umożliwiają rozeznanie poziomu posiadanej wiedzy przez ucznia, ale nie ukazują perspektywy dalszego rozwoju oraz sposobów zlikwidowania braków w wiedzy ucznia. Dlatego też w procesie kontroli materiału należy stosować różne metody, takie jak: ustne wypowiedzi, pisemne prace oraz konkretne działania ucznia. Jest także najważniejszy moment katechezy, który bezpośrednio nie jest widoczny. Uzewewnętrznia się natomiast w danej przez ucznia odpowiedzi Bogu w postaci modlitwy, zewnętrznej postawy, praktycznego działania,

ustosunkowaniu się do drugiego człowieka. Ważna jest więc posiadana wiedza przez ucznia ale najważniejsze jest jego wewnętrzne życie z Bogiem²⁰.

Rozróżniamy następujące **rodzaje testów**:

- „test luk – polega na uzupełnianiu przez ucznia pozostawionych w tekście wolnych miejsc;

- test wyboru – uczeń ma podkreślić spośród kilku odpowiedzi tylko prawidłową;

- test rozpoznania – uczeń ma określić, które z podanych zdań są prawdziwe a które fałszywe;

- test przypomnienia – udzielanie właściwej odpowiedzi na pytanie dotyczące dawniej opracowanego materiału;

- test systematyzacji – polega na ułożeniu przez ucznia podanego materiału w pewnej logicznej kolejności;

- test identyfikacji – badany uczeń ma rozpoznać, co przedstawia przedmiot, rysunek, obrazek itp.;

- test swobodnej odpowiedzi – badany odpowiada szerzej, opisowo na postawione pytania²¹.

4. Sprawdzanie zadania domowego i wiadomości

Mimo, że sprawdzanie zadania domowego i sprawdzanie wiadomości są osobnymi zagadnieniami, to wielokrotnie sprawdzenie zadania domowego jest jednocześnie sprawdzeniem wiadomości. Regularne sprawdzanie zadania domowego wdraża ucznia do systematyczności. Często zadanie domowe jest przedłużeniem pracy ucznia nad podjętym na katechezie tematem. Pozwala uczniom ustosunkować się do poznanych

¹⁸ Por. tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże, s. 123-124.

²¹ Tamże.

treści, pogłębić je, a dla katechety jest sprawdzianem opanowania przez ucznia podanego materiału i umiejętności przekazania go swoimi słowami. Może się zdarzyć tak, że uczniowie z jakichś powodów nie odrobili zadania. Jeśli ma to miejsce w przypadku całej klasy to, albo zadanie okazało się zbyt trudne, zbyt czasochłonne (np. w sytuacji przeciążenia uczniów pracami domowymi z innych przedmiotów), albo zwyczajnie brak pracy domowej jest wyrazem buntu i dezaprobaty dla katechety. W innym przypadku może okazać się, że niektórzy uczniowie zgłaszają i usprawiedliwiają brak zadania domowego. Jeżeli zdarza się to w ich przypadku pierwszy raz wskazane jest przyjęcie tego usprawiedliwienia, oczywiście pamiętając, aby przy kolejnej takiej sytuacji uczniowie nie nadużywali zaufania i wyrozumiałości katechety. Wskazana tu jest konsekwencja, która z pewnością jest elementem budującym autorytet katechety. Oczywiście idealną jest sytuacja, gdy wszyscy uczniowie wykonali zadanie domowe. Katecheta nie powinien nie dostrzegać ich wysiłku. Dobrze jest przynajmniej przez chwilę zajrzeć do wszystkich zeszytów bez wczytywania się w treść i stawiania ocen. Po takim wizualnym sprawdzenia można wybrać kilku uczniów i poprosić ich o odczytanie swojej pracy. Tak czynimy w przypadku zadania pisemnego. Gdy chodzi o sprawdzenie zadania wychowawczego proponuje się swoistą formę rachunku sumienia. Katechizowani w myśli odpowiadają Jezusowi, jak wykonali polecenie katechety. Jeżeli tego nie uczynili zachęcamy ich do przeproszenia Pana Jezusa i postanowienia sobie nadrobienia tych zaległości²².

5. Zasady dotyczące efektywności i motywacji do utrwalania materiału nauczania

Aby praca z uczniami była efektywniejsza należy kierować się **zasadami, które dotyczą materiału nauczania**. Są to następujące zasady:

1) Łączyć to, czego uczeń ma się nauczyć z tym, co już wie;

2) Podawać materiał ustrukturyzowany bo jest opanowywany szybciej;

3) Zasada, według której zorganizowano materiał powinna odzwierciedlać rodzaj materiału i rodzaj zmiany psychicznej, do jakiej ma doprowadzić nauczanie się tego materiału;

4) Optymalny stopień zorganizowania materiału jest właściwością indywidualną ucznia. Im bardziej inteligentny uczeń tym niższy stopień zorganizowania materiału jest mu potrzebny;

5) Traktować dany materiał nauczania jako osobną całość, ale pamiętać, że jest on częścią większej całości²³.

Należy wyróżnić następujące **zasady, które dotyczą motywacji do utrwalania materiału**:

1) Motywacja do wykonywania danego zadania jest tym silniejsza, im mocniejsze ma uczeń przekonanie, że treść zadania, warunki jego wykonania i decyzja o postawieniu zadania zależą od niego;

2) Motywację podnosi pozytywny stosunek do zadań i któregośkolwiek elementu sytuacji, w której uczeń ma wykonać zadania;

3) Motywację wzbudzają zadania pobudzające ciekawość ucznia;

4) Motywacją może być potrzeba akceptacji społecznej ze strony nauczycieli, rodziców, kolegów lub chęć podporządkowania się nauczycielom, rodzicom albo kolegom;

²² Por. B. Twardzicki, *Katechetyka...*, s. 88.

²³ Por. J. Charytański, *Główne wątki Adhortacji apostolskiej*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, Warszawa 1985, s.140-141.

5) Motywacja ucznia wzrasta jeżeli uważa on wykonanie zadania za sukces, natomiast motywacja maleje, gdy traktuje niewykonanie zadania jako porażkę;

6) Motywacja zależy od czasu trwania i siły napięcia, jakie wywołuje zadanie lub okoliczności mu towarzyszących.

Zawsze należy pamiętać, aby dążyć do wzbudzenia w uczniach motywacji wewnętrznych²⁴.

Zakończenie

Sprawdzanie wiadomości uczniów na każdej katechezie jest obowiązkiem dydaktycznym każdego katechety. Dlatego „katecheci tym bardziej winni czuwać, by kontrolować nie tylko opanowanie wiedzy, lecz sposób wiązania tego z życiem liturgicznym i postawą życiową na co dzień”²⁵. To sprawdzenie, jak uczniowie zrozumieli podane na poprzedniej katechezie treści może być okazją do ich uzupełnienia. Konsekwencja nauczyciela zachęca

katechizowanych do systematyczności i pogłębiania wiedzy. Wiedzą oni bowiem o tym, że będą miały okazję, by wykazać się swoimi wiadomościami. Kontrola ze strony katechety zawsze powinna łączyć się z wychowaniem do samokontroli ze strony uczniów. „Zadaniem katechety jest wyrobienie krytycznej postawy uczniów wobec własnych osiągnięć, wkładu pracy, zaangażowania (...). Wówczas jest łatwiejsza współpraca nauczyciela (katechety) z uczniami, oni stają się partnerami, czują współodpowiedzialność za wyniki. Łatwiej wtedy zapobiec błędom, pomyłkom, łatwiej uświadomić i realizować cele katechezy. Będzie tak, gdy uczniowie uświadomią sobie związek ich pracy z rozwojem osobowości, wypełnianiem swego powołania”²⁶. Według jednej z reguł dydaktycznych systematyczne kontrolowanie wyników nauczania wpływa na trwałość wiedzy opanowanej przez uczniów. Kontrola i ocena powinny być stałym „składnikiem” w toku całego przebiegu katechezy²⁷.

Mateusz Mazurek

Dekalog i kompetencje informatyczne – czyli katechetyczna wartość dodana

Wstęp – założenia

Poniższy artykuł jest pomyślany bardziej jako próba inspiracji niż podawanie gotowych wzorów. Wynika to z przekonania autora, że proponowane metody wymagają stałej aktualizacji,

wypełniające je treści są skuteczne tylko wtedy, gdy bazują na w miarę aktualnych zagadnieniach – które w dobie szybkiej informacji błyskawicznie się dezaktualizują. Powodem takiego podejścia do omawianych kwestii jest również osobiste doświadczenie –

²⁴ Por. K. Kruszewski, *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, Warszawa 1992, s. 263-267.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ Por. W. Kubik, *Wychowanie katechizowanych do pełnienia ról społecznych*, Kraków 1985, s. 204; J. Szpet, *Dydaktyka...*, s. 148.